

TANULMÁNYOK

CSILLAG ANDREA

Mit tanulhatunk a fiatalok nyelvéből? A *be-* igekötő kognitív szemantikai elemzése néhány újabb keletű példa alapján

Tanítványaink, illetve a fiatalok általában sok, az idősebb korosztály számára új kifejezést használnak. Az olyan kifejezésekben, mint a Sanyi beparázott a matek dolgozattól (= Sanyi megijedt/ nagyon félt a matek dolgozattól) és majdnem beájultam (= rosszul lettem/elájultam), a be- igekötő használata és annak jelentése nem, vagy csak nehezen magyarázható a nyelvészet hagyományos eszközeivel. Az igekötős ige jelentése nem magyarázható a kompozicionalitás elvének használatával, mivel az alkotóelemek (igekötő és ige) jelentésének összegzése nem adja ki az egész egység jelentését. Viszont, ha a fenti igékre/kifejezésekre nem mint nyelvi egységekre gondolunk, hanem mint fogalmi egységekre, akkor kognitív nyelvészeti keretben a motiváltság elvének alkalmazásával a fenti és a hozzájuk hasonló, be- igekötővel használt igék jelentése feltárható. Jelen tanulmány kognitív szemantikai keretben erre tesz kísérletet.

Nyelvészek és nyelvhasználók nap mint nap megfigyelhetjük, hogy nyelvünkben megjelennek új szavak és kifejezések. Köztük vannak olyanok, melyek alkalmi alakulatoknak tekinthetők, azaz egy-egy beszédhelyzetben születnek, és nem maradnak meg a nyelvben. Vannak olyanok, melyek hosszabb időn keresztül részei szókincsünknek, és ezek egy része a későbbiekben is megmarad a nyelvben. Az új szavak, kifejezések megjelenése leginkább a világ változásával, illetve azzal magyarázható, hogy a világot jobban megismerjük, új jelenségeket tapasztalunk, a körülöttünk lévő dolgokról, jelenségekről új, a korábbiaktól eltérő módokon gondolkozunk. Az új jelenségek, tapasztalatok és gondolatok megnevezéséhez, közvetítéséhez új szavakra és kifejezésekre van szükségünk.

Új szavaink egy részét a saját nyelvünk elemeiből alkotjuk meg; másik, egy kisebb részét átvesszük más nyelvekből. Az elmúlt mintegy másfél évtizedben megjelent sok, korábban is létező igénk a *be-* igekötővel. Ezek sokszor első hallásra igen meglepőnek tűnnek, időnként elgondolkodtatják mind a nyelvészt, mind a nyelv használóját, mivel jelentésük nem mindig egyértelmű. A téma kutatása során találtam olyan (különböző évjáratú) internetes fórumokat, melyeken a magyar nyelv védelmében a résztvevők azon vitatkoztak, egy-egy igealak egyáltalán helyes-e, értelmezhető-e, használható-e. Sokan ma is – például – a *bevállal* szót teljesen helytelennek tartják, helyette az *elvállal* lenne a megfelelő. Ugyanakkor ismerjük a *felvállal* alakot is, mely már az 1980-as években is hallható volt, ez az alakulat akkor nem tartozott, és

ma sem tartozik a standard nyelv szókészletébe. Észrevehetjük azonban, hogy a *bevállal* ige-
nek már képzett alakja is van: *bevállalós*, míg a *felvállal* változatról ugyanez nem mondható
el.

A hétköznapiakban természetesen bárki lehet „nyelvújító” bármilyen témakörben, azaz
alkothat új szavakat és kifejezéseket, de általános tapasztalat az, hogy a fiatalok nyelve min-
dig gazdag forrása az új szavaknak és kifejezéseknek. (A fiatalok nyelvét vizsgálva gyakran
azt találjuk, hogy az új kifejezések jelentős része nem a standard nyelvhasználatra jellemző,
hanem a nyelv alsóbb rétegeiből való, sokszor szleng kifejezés, ahogy ezt *Pátrovics* (2002) is
jelzi.) Jelen tanulmányban néhány, fiatalok beszédéből gyűjtött *be-* igekötős ige jelentését
vizsgáljuk meg.

- (1) *Sanyi beparázott/beijedt/befélt a matek dolgozattól.*
- (2) *Láttad, mennyire beidegesedett Mari, mikor a pénzről kérdeztem?*
- (3) *Oli besértődött, mert nem hívtam meg a buliba.*
- (4) *Mikor ez az együttes a régi nagy slágereit játssza a koncerten, a közönség min-
dig berajong.*
- (5) *Majdnem beájultam, mikor megtudtam a jegyemet.*
- (6) *Azt hittem, behalok az óra végére, olyan unalmas volt.*
- (7) *Elfogyott a pénz, a projekt behalt.*
- (8) *Lemorzsolódtak a hallgatók/részvevők, a kurzus/tanfolyam behalt.*
- (9) *A vita során Feri beszólt a tanárnak.*
- (10) *Ezzel az ötlettel be kéne támadni az igazgatót.*
- (11) *Fecó megint bepróbálkozott nálam, nem érti, hogy nem jön be nekem.*
- (12) *Ezt a feladatot benéztem a vizsgán.*
- (13) *Beújíttam egy körzőt a matek órára.*
- (14) *Az elmúlt éjszakán bevédttük ezt a partszakaszt, senkit nem kellett kitelepíteni
a falunkból.*

A fenti mondatok igéi az elmúlt körülbelül másfél évtizedben kezdtek feltűnni – elsősorban a
fiatalok beszédében. E sorok szerzője a *beájul* igét a 2003-ban Sas Tamás által rendezett film-
vígjáték *Apám beájulna* címében hallotta először. Szintén abban az időben találkozott a
parázik valamitől kifejezéssel, és csak nemrégiben a *beparázik* alakkal, de legnagyobb meg-
lepetésére nem a tanítványaitól, hanem egy ötvenes éveiben járó hölgytől, aki műtét előtt állt,
és aggodalmáról beszélve azt mondta, „*ettől az egészsőtől nagyon beparáztam*”. Tehát látható,

hogy a *be-* igekötő használata elég produktívnak tűnik, és nemcsak a fiatalok nyelvére jellemző. Felmerül a kérdés, mit jelent a *be-* ezekben az igékben, milyen jelentéstöbbletet hordoz. Az első példamondatban vajon a *beparázott*, *beijedt* vagy a *befélt* jelentése mennyiben más, mint a *megijedt* jelentése?

A részletes elemzés előtt foglaljuk össze, milyen jelentéssel bírnak általában az igekötők. A témát feldolgozó munkák első helyen említik az igekötők irányjelentését, mely legnyilvánvalóbban a mozgást/helyváltoztatást jelentő igék esetében érhető tetten, pl. *Péter bemegy a konyhába*; *Sári kijön a konyhából*; *Tamás felmászik a létrára*. Az igekötők fontos szerepet játszanak „*az aspektus- és akcióminőség-képzésben [...] (pl. perfektiválás, mozzanatosság, folyamatosság stb.)*”, valamint „*jelentésspecializáló*” *funkciójuk van*” (Balogh 2000, 265–266, idézve Sóllyom 2010a, 1).

Pátrovics (2002) a magyar igekötők eredetéről szóló munkájában kifejti, hogy az igekötők a magyar nyelvben nem túl régen jelentek meg, eredeti irányjelentésük fokozatosan változik, és ezzel egyidejűleg az igekötők használata újabb jelentésekkel gazdagodik az aspektus- és akcióminőség-jelölés területén. A *be-* igekötő részletes elemzését adja *Szili* (2005a,b) tanulmánya, mely nem egyszerűen az igekötő jelentését vizsgálja, hanem annak jelentésváltozását, a jelentés eltávolodását a konkrét irányjelentéstől. Vizsgálatának korpuszát a standard nyelvben megtalálható *be-* igekötővel álló igék alkotják. Neologizmusok kognitív szemantikai megközelítésű értelmezési lehetőségeivel foglalkozik *Sóllyom* (2010b) tanulmánya.

A tradicionális nyelvészetben a több nyelvi elemből álló alakulatok jelentését a kompozicionalitás elvével (más néven a Frege-elvvel) magyarázzák. Az elv szerint „*a nyelv egy összetett kifejezésének jelentését a kifejezés (szintaktikai) szerkezete, valamint a kifejezés összetevőinek jelentése határozza meg egyértelmű módon*” (Gyuris et al. 2008, 4).

Ez azt is jelenti, hogy a több elemből álló nyelvi alakulatok jelentése megjósolható a részek jelentésének összegzéséből. A fenti példamondatok azonban azt mutatják, hogy a *be-* „eredeti” jelentése, mely irányt, befelé, vagy valaminek a belsejébe, középrészébe irányuló mozgást jelöl, nem tűnik maradéktalanul megfelelőnek a *be-* igekötővel álló igék értelmezéséhez, azaz az irányjelentés alapján nem jósolható meg a *be-* igekötős igék egy részének jelentése.

Az idézett példák vizsgálata során a *be-* használata azért tűnhet furcsának, mert a fenti igék nem mozgást vagy helyváltoztatást jelentenek. Ugyanakkor vannak olyan igék, melyek nem mozgást jelentenek, mégis valahová irányuló cselekvéseket (*Szili* 2005a) fejeznek ki, például *beszagol a hűtőszekrénybe*(, *hogyan ellenőrizze, nincs-e benne romlott étel*); *bekukkant a kamrába*. De vannak olyanok is, melyekkel kapcsolatban az irányultság mint jelentéselem

fel sem vetődik. Ugyanakkor például a *Péter beparancsolta a fiát a szobába* (Szili 2005, 158) mondatból tudjuk, hogy a parancs elhangzása előtt Péter fia nem volt a szobában, utána viszont ott volt. Az utóbbi helyzet csak úgy következhetett be, hogy időközben lezajlott egy mozgás, azaz Péter fia bement a szobába. Ezt a folyamatot Szili az idézett helyen „*konceptuális vegyítés*”-nek nevezi.

A *beparázik, bejied, befél, besértődik* igék viszont sem mozgást, sem valahová irányuló cselekvést nem jelentenek, hanem nyilvánvalóan valamilyen érzelmi változást, illetve állapotot írnak le. A *beparázott, bejiedt, befélt* jelentése a fenti példában hasonlít a ‘megijedt, elkezdett félni’ jelentésre, azaz mintha utalna az érzelmi állapot kezdetére, beálltára. A beszélő valamiért mégsem az utóbbiak valamelyikét választotta. Bizonyára azért, mert nem az állapot beálltára kívánt utalni. Az ilyen és hasonló példák mindig intenzív érzelmeket, jelentős állapotváltozásokat írnak le, és nem azt fejezik ki csupán, hogy azok elkezdődnek, hanem hogy bizonyos ideig fennmaradnak, intenzitásukat megtartva.

Azt mondhatjuk, hogy aki *beparázott, bejiedt, befélt*, az „*az ijedtség vagy a félelem állapotába kerülve abban az állapotban volt egy ideig*”. A félelem, az ijedtség (prototipikus) érzelmek (Lakoff 1987; Kövecses 1990; Csillag 2005), és jól értelmezhetők AZ ÉRZELEM TARTÁLY (Kövecses 1990) azaz A FÉLELEM/ IJEDTSÉG TARTÁLY metaforával, mely nem megjósolja a vizsgált kifejezések jelentését, hanem motiválja (Kövecses 2002). A félelmet és ijedtséget – csakúgy, mint az érzelmeket általában – valamilyen körülhatárolt térként értelmezzük, melybe belekerülünk, és egy darabig benne vagyunk. Az olyan kifejezéseinkben, mint a *szerelembe esik valakivel; a szerelem sötét verem; zuhanás a szerelembe; ijedtében/félelmében azt sem tudta, mit csináljon* stb. ez nyilvánvaló. A *beparázott, bejiedt, befélt be-* igekötője tehát átvitt értelemben jelölhet irányultságot vagy helyet, nevezetesen „*az ijedtség vagy félelem tartályába*” való bekerülést és egy darabig való benne maradást, csakúgy, mint a *beidegesedik* a következő mondatban: *Láttad, mennyire beidegesedett Mari, mikor a pénzről kérdeztem?* Ebben a mondatban nyilvánvaló, hogy az érintett nemcsak belekerült az „*idegesség tartályába*”, hanem elég nagyfokú érzelmi állapotváltozást élt át, és a jelentősen megváltozott érzelmi állapotban maradt valameddig.

Hasonlóan értelmezhetjük a *besértődött* jelentését is. Ez az alak is utal az érzelmi állapot kezdetére, de azt is jelenti, hogy egy darabig fennállt a sértődöttség állapota. Érdemesnek tartom megjegyezni, hogy bár nem érzelmeket kifejező, hanem más igékkel, más cselekvésekkel kapcsolatban, de Nádasy (2002) azt írja, hogy a *be-* igekötőt „szubmerzív” értelemben használjuk (pl. *bealszik, behisztizik, besír*). A *be-* tehát „*a cselekvésben való elmerülést, beletemetkezést érzékeltet, egy cselekvési útra való rálépést és ott messzire (de nem valamilyen vég-*

pontig vagy beteljesülésig!) való eljutást jelöl” (i. m. 40) a fentiekhez hasonló igékben. A ‘besértődés’ esetében az elmerülés valamilyen edényben, tartályban következik be csakúgy, mint a beletemetkezés is valamilyen közegben, valamilyen körülhatárolt tér belsejében lehetséges.

A *beparázik, beijed, befél, besértődik* igék mind negatív érzelmet fejeznek ki, a *berajong* viszont pozitív érzelmi változással járó állapotot, illetve cselekvést. Ha egy koncerten a közönség berajong, akkor a közönség elragadtatottan tapsol, együtt énekel a fellépőkkel, esetleg táncol stb., azaz tetszését hanggal és testmozgással fejezi ki. A közönség tagjainak arca felderül, szemük csillog, mosolyognak, tehát a pozitív érzelmi változással járó reakciókat figyelhetjük meg a viselkedésükben. Mindezek hosszabb-rövidebb ideig fennmaradnak a rajongás állapotában lévő résztvevőkben. (A *berajong* igéhez jelentésben is hasonló, de korábbi alakulat a *belelkesedik*, mely szintén egy érzelmi állapotba való eljutást és az abban való elmerülést fejezi ki. Érdeemes megjegyezni, hogy a *berajong* megjelenésében szerepet játszhatott az analógiás szerkesztés is csakúgy, mint ahogy a *rászól valakire* kifejezés után megjelentek a *ráteléfonál, rácsörög* és *ráír valakire* alakok.)

A *beájul* és a *behal* igék jelentése az *elájul* és a *meghal* jelentéséhez hasonlít ugyan, de különböző fizikai állapotokra utal. Az, aki elájul, a tényleges ájultság állapotába jut, aki meghal, a tényleges haláléba, vagyis az utóbbi igékben az *el-* és a *meg-* az állapotváltozás teljes lezajlását fejezi ki, azaz perfektív értelme van. Aki viszont beájul, az csak egy ideig ‘alél’, aki pedig behal az órán, csak egy ideig ‘inaktív’, azaz csak egy ideig tűnik élettelennek. Tehát a *beájul* és *behal* *be-* igekötője azt fejezi ki, hogy az ájulás- és halálszerű állapot csak egy időre következik be, nem zajlik le az állapot beteljesedése, azaz itt is a *be-* Nádasdy által szubmerzívnek nevezett jelentése látható. A *beájul, behal* alakokat motiválhatja AZ ÁLLAPOT TARTÁLY (Lakoff–Johnson 1980) metafora, és a két ige a kérdéses állapotba kerülést, azaz az adott tartályba való bekerülést, és az egy bizonyos ideig való elmerülést fejezheti ki.

Felmerül a kérdés, hogy azonos-e a *behal* ige jelentése a (4) és (5) mondatban. A *behalok az óra végére* kifejezés alanya élő személy, és fentebb megállapítottuk, hogy nem valódi elhalálózásról van szó, hanem arról, hogy az érintett személy aktivációs szintje egy időre lecsökken. Viszont az (5) *Elfogyott a pénz, a projekt behalt* mondat jelentése az, hogy a projekt leállt, nem működik – pénz híján. Elképzelhető azonban, hogy ha a működéshez szükséges pénz újra rendelkezésre áll, a projekt újraindul, ‘újraéled’. Hasonló a (6) *Lemorzsolódtak a hallgatók/résztvevők, a kurzus/tanfolyam behalt* mondatban a *kurzus/tanfolyam behalt* értelmezése, azaz kurzus/tanfolyam megszakadt, de újraindítható, ha vannak új hallgatók vagy résztvevők, ill. ha a régiek visszatérnek.

Motiválhatja-e a *beszól valakinek* kifejezést valamilyen metafora? Érdeemes megvizsgálnunk néhány más, *be-* igekötőt tartalmazó, a standard nyelvhez tartozó kifejezést, pl. *bemutatja a bizonyítékokat a bíróságnak, telefonon bediktálja a mérőóra állását a szolgáltatónak, bekiabálja a jó megoldást a versenyzőnek* stb. Ezek az igék azt fejezik ki, hogy a cselekvő valakinek információt szolgáltat. Szili (2005b, 284) a hasonló igék jelentését a következőképpen határozza meg: „*vkít ismeretek birtokába juttat, vmit tudásának részévé tesz*”. A kognitív nyelvészet metafora-irodalmából tudjuk, hogy AZ EMBERI TUDAT TARTÁLY és AZ ISMERETEK/FOGALMAK TÁRGYAK (Kövecses 2002; Lakoff 1987). E két metafora együttes működéséből adódik AZ ISMERETEK AZ EMBERI TUDATTARTÁLYBA BEJUTÓ ENTITÁSOK. (A vonatkozó metaforákról és az ide tartozó igékről bővebben l. Szili 2005b, 284–285.) Tudjuk, hogy amikor szólunk valakinek vagy valakihez, információt közvetítünk. Amikor beszélünk valakinek, akkor is valamilyen gondolatot osztunk meg vele, mégpedig negatívát, általában olyat, ami őt felbosszantja, bántja, megsérti stb. Vegyük észre, hogy a standard nyelvi példákban az igék tárgyát is megjelöljük, míg az alsóbb nyelvi réteghez tartozó *beszól* ige mellett nem feltétlenül áll tárgy, ahogy a példamondatban sem szerepel. Ha tárggyal bővítenénk a kifejezést, olyasmit mondhatnánk, mint *Feri beszólt valami csúnyát/bántót/sértőt a tanárnak* vagy *Feri csúnyát/bántót/sértőt szólt be a tanárnak*. A tárgy elhagyását az teszi lehetővé megítélésem szerint, hogy a tárgy tipikusan csak 'valami kellemetlen' dolog lehet, ami kellemetlen érzést és/vagy gondolatot, reakciót vált ki abból a személyből, akinek beszélünk. Tehát itt AZ ISMERETEK AZ EMBERI TUDATTARTÁLYBA BEJUTÓ ENTITÁSOK metafora motiválhatja a *beszól valakinek* kifejezést, mégpedig egy bizonyos jól meghatározott (prototipikus) esetben, amikor az 'ismeretek' (értsd: a közlés tartalma, gondolatok) negatív, devalváló vagy esetleg dehisztáló tartalmúak.

A *betámad valakit valamivel* határozói bővítménye jellemzően *ötlet, gondolat, javaslat* stb., azaz valamilyen, az ismeret kategóriájába tartozó dolog. A kifejezés igéje arra utal, hogy akivel az ötletet/gondolatot közöljük, ellenállhat a befogadásnak, vagy másképp fogalmazva a közlőnek valamilyen akadályt kell leküzdenie a közlés során annak érdekében, hogy a közlés tartalma bejusson a célszemély „tudattartályába”. Összességében az akadály leküzdésének mozzanatát motiválhatja AZ ELFOGADÁS NYITOTT TARTÁLY/AZ ELUTASÍTÁS ZÁRT TARTÁLY METAFORA, ami árnyalja azt a képet, melyet AZ ISMERETEK AZ EMBERI TUDATTARTÁLYBA BEJUTÓ ENTITÁSOK metafora rajzol.

A *bepróbálkozik valakinél* kifejezés is olyan szituációt ír le, melyben a próbálkozó előtt valamilyen akadály áll, a célszemély ellenáll, nem nyitott az együttműködésre vagy valaminek a befogadására, illetve elfogadására, ezért kétséges, hogy a próbálkozó eléri-e a célját. Ha

valami tetszik nekünk, ha valamit elfogadunk, az *bejön*. Ugyanezt az igét használjuk, ha valamiben sikeresek vagyunk (pl.: *Nagyon bejött a vállalkozásom*, azaz sikeres a vállalkozásom).

A következő példában a *benéz* az 'elnéz, eltéveszt' jelentésben szerepel. Fentebb láttuk, hogy a *be-* igekötő állhat olyan igékkel, melyek nem mozgást vagy helyváltoztatást jelentenek, de az általuk jelölt cselekvések megvalósulása vagy lefolyása történhet valamilyen irányultsággal. Ilyen a *néz* ige is, *benézhetünk az ablakon a szobába*, vagy *kinézhetünk (az ablakon) a szobából a kertbe* stb. (Ugyanígy *beszagolhatunk a hűtőszekrénybe*, de **a hűtőből kiszagolni a konyhába* nem szoktunk, viszont *kiszagolni a kertbe* vagy *az utcára* szintén lehetséges, pl. hosszú betegség vagy házban tartózkodás után.) Ezekben a példákban látható, hogy a *benéz*, *kinéz*, *beszagol*, *kiszagol* bővítményei mind irányhatározók. A példamondatban viszont a *benéz* bővítménye tárgy. Ez magyarázható a jelentésben közel álló *elnéz*, *eltéveszt* igék tárgyi bővítményének analógiás használatával, *elnézi/eltéveszti* vagy *benézi a feladatot*. Hasonlónak tűnik a *bebukja a mozijegy árát*, ahol a *bebukja* megfelelője az *elbukja*, *elveszíti a mozijegy árát*, amire pl. akkor kerül sor, ha a meghívottunk nem jön el velünk a moziba, mi pedig már megvettük a jegyét, és azt nem tudjuk visszaváltani. Feltehetjük a kérdést, vajon miért van szükség a *benézi a feladatot* és a *bebukja az (...) árát* kifejezésekre. Úgy tűnik ugyanis, hogy ezekben a kifejezésekben nincs lényeges jelentésbeli különbség a *be-* és az *el-* igekötős alakok között. Magyarázat lehet, hogy a beszélő sok újabb keletű alakulatot használ *be-* igekötővel, és *benézi*, *bebukja* is a szókincsében vannak. Lehetséges az is, hogy az *elnéz* vagy az *elbukik* nem elég kifejező vagy nyomatékos. Esetleg a beszélő csupán a jelenlegi nyelvi divatot követi, mely eltart egy ideig.

Elképzelhető, hogy A MEGÉRTÉS LÁTÁS (Lakoff–Johnson 1980) metafora motiválja a *benéz* igét, vö. *belátom, hogy igazad van/ így történhetett, látom magam előtt, nem tudom elképzelni* stb. Elég nyilvánvaló, hogy amit vizualizálni tudunk, mentálisan egy kép formájában meg tudunk jeleníteni, azaz lelki szemekkel látjuk, azt ismerjük, értjük. Ebben az esetben a *be-* igekötő a 'nézés, látás' nem megfelelő minőségére kell, hogy utaljon, olyan helyzetre, melyben valahogy célt vagy irányt tévesztünk, nem jó helyre nézünk, és nem azt látjuk, ami ténylegesen ott van. Ennek következményeképpen pedig nem értjük meg a kérdéses dolgot, példánk szerint a vizsgán nem értjük meg a feladatot, ezért azt rosszul oldjuk meg.

Hogyan értelmezhető a *beújítt valamit*, pl. *egy körzött*? Az adott szituációban, melyben a mondatot e sorok szerzője hallotta, arról volt szó, hogy a beszélő vett egy új körzött, és onnantól az új körzött használja a matematikaórákon. Tehát mintha a *beparancsol* igéhez hasonlóan itt is több mozzanatot foglalt volna össze a beszélő egy szóban azzal a különbséggel, hogy

első látásra itt nincs olyan cselekvés, mely fizikailag valóban befelé irányulna. Átvitt értelemben viszont arról van szó, hogy elkezdünk használni egy új dolgot egy helyen (vagy helyzetben), azaz bevezetünk egy (új) dolgot valahová. Ha belegondolunk, felfedezhetjük, hogy a körző 'eljut a boltból az iskolába', hisz a beszélő megvette azt egy boltban, bevitte magával az iskolába, és ott elkezdte használni, azaz itt is a konceptuális vegyítés magyarázhatja az igekötő használatát. (A konceptuális vegyítés jelenségéről lásd még Sólyom (2010b) munkáját.)

Az utolsó példamondatban a *bevédi a partszakaszt* kifejezést találjuk, melyet e sorok szerzője a legutóbbi árvíz idején hallott egy, a gáton dolgozó fiatalembertől. A *bevéd* igét régebről ismerhetik, akik érdeklődnek a sport, főleg a futball iránt. Ugyanis ha a kapus hozzáér az ellenfél labdájához, de nem sikerül azt kiűtnie a hálóból, hanem ellenkezőleg, a labda a kapusról a hálóba pattan, akkor *a kapus bevédi a labdát*. Ebben az esetben tehát a *be-* igekötő irányjelentése nyilvánvaló. A *bevédi a partszakaszt* esetében azonban ilyenfajta jelentésről nincs szó. Inkább arról lehet szó, hogy nehézségek leküzdése árán sikerül olyan ideiglenes helyzetet teremteni, ami a partszakasz védelmét biztosítja. Itt tehát úgy tűnik, hogy több, korábban már tárgyalt jelentésem vegyül, nevezetesen az „akadály/nehézség leküzdése” (mint *a betámad, bepróbálkozik* esetében), valamint az „ideiglenesség/nem véglegesség” (mint az érzelmeket és állapotváltozásokat kifejező igék, pl. *beparázik, berajong, behal*, stb. esetében).

Összegzésképpen mit válaszolhatunk a címben feltett kérdésre, azaz mit tanulhatunk a fiatalok nyelvéről? Ha eltekintünk attól, hogy a fent vizsgált *be-* igekötős alakulatok a magyar nyelv alsóbb rétegeihez tartoznak, és ezért általában a pongyola vagy igénytelen nyelvhasználathoz társítjuk őket, észrevehetjük a fiatalok (és sokszor az idősebbek) beszédében a nyelvi leleményen túl a színesebb leírásokat és az új jelentéstartalmak kifejezését megcélzó nyelvi alakulatok jelentése mögött azokat a jelenségeket, melyeket a nyelvvel kapcsolatban általában lehet és érdemes vizsgálni. Felfedezhetjük, hogy a nyelvészet hagyományos eszközeivel sokszor nem magyarázható az újabb keletű kifejezések jelentése (lásd a kompozicionalitás elve). Viszont ha a nyelvészet újabb irányainak, például a kognitív nyelvészetnek az eszközeit használjuk, jelen esetben a metafora-elméletet (AZ ÉRZELEM TARTÁLY; AZ ÁLLAPOT TARTÁLY, AZ ISMERETEK AZ EMBERI TUDATTARTÁLYBA BEJUTÓ ENTITÁSOK, AZ ELFOGADÁS NYITOTT TARTÁLY; A MEGÉRTÉS LÁTÁS), akkor adalékokat kaphatunk a magyar igekötők jelentésváltozásának megismeréséhez, sőt többet tudhatunk meg az emberi gondolkodás, a megismerés és a fogalomalkotás természetéről is, valamint tetten érhetjük a standard nyelvtől eltérő nyelvhasználatban ugyanazokat a kognitív mechanizmusokat, melyek a standard nyelvben is működnek.

BIBLIOGRÁFIA

- Balogh Judit (2000): Az igekötő. In: Keszler Borbála (szerk.): Magyar grammatika. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. 264–267. p.
- Csillag Andrea (2005): Colour Terms in Expressions of Emotion. Debrecen: Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, 2005. 232 p.
- Gyuris Beáta–Varasdi Károly–Maleczki Márta (2008): Formális szemantika. Szeged: JATEPress Szegedi Egyetemi Kiadó, 2008. 242 p.
- Kövecses Zoltán (1990): Emotion Concepts. New York, NY: Springer-Verlag, 1990. 237 p.
- Kövecses Zoltán (2002): Metaphor. A Practical Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2002. 375 p.
- Lakoff, George–Johnson, Mark (1980): Metaphors We Live By. Chicago: University Press of Chicago, 1980. 242 p.
- Lakoff (1987): Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago: University Press of Chicago, 1987. 614 p.
- Nádasy Ádám (2002): Besír, beröhög. In: *Magyar Narancs*, 2002. augusztus 29. 40. p.
- Pátrovics Péter (2002): Néhány gondolat a magyar igekötők eredetéről, valamint aspektus- és akcióminőség jelölő funkciójuk (ki)alakulásáról. In: *Magyar Nyelvőr*, 2002. 126. évf. 4. sz. 481–489. p.
- Sólyom Réka (2010a): Befigyel, bepuszil, beújítt – Néhány *be* igekötős neologizmus jelentésének vázlatja [online].[2012.04.01.]
<URL: http://www.robertpejsa.cz/data/image/istvan/uj/reka_nehany_igekoto.pdf>
- Sólyom Réka (2010b): Neologizmusok kognitív szemantikai megközelítése. In: *Magyar Nyelvőr*, 2010. 134. évf. 3. sz. 270–282. p.
- Szili Katalin (2005a): A *be* igekötő jelentésváltozásai I. In: *Magyar Nyelvőr*, 2005. 129. évf. 2. sz. 151–164. p.
- Szili Katalin (2005b): A *be* igekötő jelentésváltozásai II. In: *Magyar Nyelvőr*, 2005. 129. évf. 3. sz. 282–299. p.

CSILLAG, ANDREA

WHAT CAN WE LEARN FROM THE LANGUAGE OF THE YOUNG?
A COGNITIVE SEMANTIC ANALYSIS OF THE HUNGARIAN VERBAL PREFIX *BE*
BASED ON SOME NEW EXAMPLES

Our students and young people in general use a lot of expressions that prove to be new for older generations. The paper gives an analysis of relatively new Hungarian verbal coinages with the prefix be. The study of example sentences shows that the meaning of the prefix be in newly coined verbal expressions cannot be explained by the principle of compositionality because the sum of the meanings of the elements of a phrase (prefix and verb) does not equal the meaning of the whole unit (phrase). However, if we think of such phrases not as linguistic units but as units of thought and use the principle of motivation, the meaning of new coinages can be revealed. The present study attempts to do so in a cognitive semantic framework.